

Odebranie osoby małoletniej podlegającej władzy rodzicielskiej w związku z przemocą w rodzinie

Removal of a minor subject from parental responsibility in the occurrence of domestic violence

Agnieszka Kurniewicze-mail: agnieszka-kurniewicz@wp.pl

ABSTRAKT

W związku z krytycznymi uwagami i opiniami na temat Ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie kwestie dotyczące sposobu ochrony dzieci przed krzywdzeniem ze strony rodziców i opiekunów zostały uregulowane w ostatnich zmianach do ustawy. Uznano bowiem, że dzieci są szczególną kategorią ofiar przemocy w rodzinie, a przemoc wobec dzieci, w różnych jej wymiarach, należy traktować jako największe okrucieństwo. Nieważne, w jakim aspekcie życia spotykana jest przemoc, zawsze, jeżeli uzyska przymiot bezprawnej, powinna być skrupulatnie eliminowana wraz z wprowadzaniem środków, które miałyby jej zapobiegać w przyszłości. Ponadto nakaz uwzględnienia dobra dziecka stanowi podstawową regułę interpretacyjną obowiązującą przy wykładni przepisów Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego regulujących stosunki między rodzicami a dziećmi. Znaczenie zasady ochrony dobra dziecka wykracza poza porządek prawa krajowego i ma swoje źródło w Konwencji o prawach dziecka obowiązującej w Polsce od 7 lipca 1991 r. W orzecznictwie Sądu Najwyższego podkreśla się znaczenie art. 3 tej konwencji jako dyrektywy generalnej przy rozpatrywaniu konfliktów rodziców na tle sprawowania opieki nad dziećmi. Z uwagi na powyższe 25 czerwca 2010 r. Sejm RP uchwalił nowelizację ustawy, dzięki której podjęto skuteczną walkę ze zjawiskiem przemocy wobec dzieci i zapewniono ochronę przed ich krzywdzeniem. Jednym z przepisów obowiązującym od 1 sierpnia 2010 r. jest regulacja zawarta w nowym brzmieniu art. 12a, zgodnie z którym w razie bezpośredniego zagrożenia zdrowia lub życia dziecka w związku z przemocą w rodzinie pracownik socjalny wspólnie z policjantem i pracownikiem ochrony zdrowia może odebrać dziecko z rodziny i dokonać umieszczenia małoletniego w bezpiecznym dla niego miejscu. Zaznaczyć należy, że wprowadzony przepis powinien mieć zastosowanie tylko w takich szczególnych sytuacjach, kiedy pracownik socjalny, wykonując czynności służbowe, jest świadkiem sytuacji zagrażającej życiu lub zdrowiu dziecka (np. opiekunowie są niezdolni do opieki nad nim z uwagi na nietrzeźwość lub wykazują agresję w stosunku do dziecka, albo też pozostawili dziecko bez opieki). W takich sytuacjach istnieje obawa, że brak interwencji spowoduje nieodwracalne w konsekwencji skutki, które mogą doprowadzić do tragedii. Ponadto na podstawie art. 72 Konstytucji RP podczas interwencji Policji może dojść do odebrania dziecka rodzinie w sytuacjach kryzysowych wymagających zapewnienia dziecku natychmiastowej opieki, w których dziecko występuje jako ofiara

przemocy lub którego rodzice, będąc w stanie upojenia alkoholowego, nie są w stanie sprawować pieczy. W artykule omówiono procedurę odebrania dziecka rodzicom przez pracownika socjalnego w związku z wystąpieniem zjawiska przemocy domowej oraz odebrania dziecka rodzinie w sytuacjach kryzysowych napotkanych podczas interwencji Policji.

Słowa kluczowe

przemoc domowa, przemoc wobec dzieci, odebranie dziecka rodzicom, pracownik socjalny, ofiara przemocy, sytuacje kryzysowe, interwencja Policji

ABSTRACT

In the light of critical remarks and opinions with respect to the Act of 29 July 2005 on the prevention of domestic violence, issues relating to how to protect children against abuse by parents and guardians have been regulated in recent amendments therein. It was considered that children form a special category of victims of domestic violence, and violence against children, in its various dimensions, should be treated as the greatest cruelty. It does not matter in which aspect of life the violence occurs, whenever it is given the attribute of unlawfulness, it should be meticulously eliminated through the introduction of measures that would prevent it in the future. In addition, the obligation to consider the good of the child is a basic interpretative rule in the interpretation of the provisions of the Family and Guardianship Code governing relations between parents and children. The importance of the principle of protecting the best interests of the child goes beyond the order of national law and has its source in the Convention on the Rights of the Child, applicable in Poland since 7 July 1991. Supreme Court case law emphasizes the importance of Art. 3 of this Convention as a general directive applied when considering conflicts of parents regarding the provision of childcare. In view of the above, on 25 June 2010, the Sejm of the Republic of Poland adopted an amendment to the Act, under which an effective fight against the phenomenon of violence against children was started, and protection against child abuse was provided. One of the provisions effective since 1 August 2010 is the regulation contained in Art. 12a in a new wording, according to which, in the event of a direct threat to the child's health or life due to domestic violence, a social worker, together with a policeman and a health care worker, may remove a child from their family and place the minor in a safe place. It should be noted that the adopted provision should apply only in such special situations, when a social worker, while performing official activities, is a witness to a situation that threatens the life or health of the child, including carers who are unable to care for the child due to drunkenness, or show aggression towards the child, or where the child's carers have left them alone. In such circumstances, there is a fear that the lack of intervention will result in irreversible consequences that can lead to tragedy. In addition, during the police intervention pursuant to Article 72 of the Polish Constitution, a child may be taken away from his family in crisis situations requiring immediate child care, in which the child is seen as a victim of violence or whose parents, being intoxicated, are not able to take care of the child. The article discusses the procedure of a child being taken from their parents by a social worker due to the occurrence of domestic violence, and a child being taken from their relatives in crisis situations encountered during police intervention.

Keywords

domestic violence, violence against children, child being taken from the parents, social worker, victim of violence, crisis situations, police intervention

Wprowadzenie

Odebranie dziecka rodzinie i umieszczenie go w obcym środowisku to dla niego sytuacja traumatyczna. Od wszystkich podmiotów uprawnionych do odebrania dziecka rodzinie wymagana jest wyjątkowa rozważa i kierowanie się wyłącznie jego dobrem. Zgodnie z art. 7 Konstytucji RP „organy władzy publicznej działają na podstawie i w granicach prawa”. Ponadto na podstawie art. 48 Konstytucji RP:

1. Rodzice mają prawo do wychowania dziecka zgodnie z własnymi przekonaniami. Wychowanie to powinno uwzględnić stopień dojrzałości dziecka, a także wolność jego sumienia i wyznania oraz jego przekonania.
2. Ograniczenie lub pozbawienie praw rodzicielskich może nastąpić tylko w przypadkach określonych w ustawie i tylko na podstawie prawomocnego orzeczenia sądu¹.

Z ograniczeniem władzy rodzicielskiej może wiązać się umieszczenie małoletnich dzieci w różnego rodzaju placówkach opiekuńczo-wychowawczych. W przypadku niewywiązania się przez rodziców lub opiekunów prawnych z obowiązku doprowadzenia małoletnich do placówki wskazanej przez sąd w wyznaczonym terminie, sąd ten zobowiązuje kuratora sądowego do odebrania osoby podlegającej władzy rodzicielskiej lub pozostającej pod opieką każdej osoby, u której ona się znajduje.

Poza wskazanym powyżej trybem przymusowego odebrania osoby małoletniej przez kuratora sądowego w toku wykonywanych czynności służbowych funkcjonariusze instytucji publicznych mogą napotkać sytuacje kryzysowe, tj. stan zagrożenia zdrowia lub życia dziecka, które występuje jako ofiara przemocy w rodzinie lub którego rodzice, będąc w stanie upojenia alkoholowego lub pod wpływem środka odurzającego, nie są w stanie sprawować nad nim pieczy. Należy pamiętać, że zgodnie z art. 3 ust. 1 Konwencji o prawach dziecka² we wszystkich działaniach dotyczących dzieci, podejmowanych przez publiczne lub prywatne instytucje opieki społecznej, sądy, władze administracyjne lub ciała ustawodawcze, sprawą nadrzędną będzie najlepsze zabezpieczenie interesów dziecka. Konwencja o prawach dziecka stanowi, że dobro dziecka jest wartością nadrzędną. Mimo że najlepszym środowiskiem życia i rozwoju dziecka jest rodzina, to jeżeli jego interesy pozostają w sprzeczności z interesami jego rodziców lub rodziny, dobro dziecka należy uznać za ważniejsze i rozważyć odseparowanie małoletniego od rodziny w celu zapewnienia bezpieczeństwa.

Na mocy Ustawy z dnia 10 czerwca 2010 r. o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie oraz niektórych innych ustaw³ pracownikowi socjalnemu przyznano prawo do odebrania dziecka z rodziny w razie bezpośredniego zagrożenia jego życia lub zdrowia w związku z zaistnieniem przemocy w rodzinie. Nowe regulacje zawarte w art. 12a–12c Ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie⁴ (dalej: u.p.p.r.) regulują kwestie przesłanek odebrania dziecka z rodziny, osób uczestniczących wraz z pracownikiem socjalnym w podejmowaniu decyzji o odbiorze, trybu odwoławczego, a także obowiązku powiadomienia sądu opiekuńczego o odebraniu dziecka.

Należy nadmienić, że zachowania przestępcze wyczerpujące znamiona krzywdzenia, znęcania, przemocy fizycznej i psychicznej, zaniedbywania i wykorzystania seksualnego, których obiektem mogą być dzieci, określa również Kodeks karny⁵ (dalej: k.k.), m.in. w rozdziale dotyczącym przestępstw przeciwko rodzinie i opiece oraz w rozdziale dotyczącym przestępstw przeciwko wolności seksualnej i obyczajności. W Polsce system prawa karnego jest oddzielony od prawa cywilnego. Celem procesu cywilnego jest ustalenie sytuacji rodzinnej dziecka i jeśli zajdzie taka potrzeba – ingerencja we władzę rodzicielską w celu zapewnienia dziecku ochrony. Natomiast celem procesu karnego jest pociągnięcie sprawcy krzywdzenia do odpowiedzialności karnej. Sąd rodzinny ma możliwość zapewnienia dziecku ochrony również w sytuacji, gdy proces karny nie skończył się wyrokiem skazującym.

Proponowane regulacje u.p.p.r. wzbudziły duże kontrowersje na etapie prac sejmowych i senackich. Wskazywano m.in., że przepisy te będą sprzeczne z Konstytucją RP, w tym w szczególności z powyżej

1 Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r. uchwalona przez Zgromadzenie Narodowe w dniu 2 kwietnia 1997 r., przyjęta przez Naród w referendum konstytucyjnym w dniu 25 maja 1997 r., podpisana przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej w dniu 16 lipca 1997 r., Dz.U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483 z późn. zm.

2 Konwencja o prawach dziecka przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 20 listopada 1989 r., ratyfikowana przez Sejm RP w dniu 7 czerwca 1991 r., Dz.U. z 1991 r. Nr 120, poz. 526.

3 Ustawa z dnia 10 czerwca 2010 r. o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. z 2010 r. Nr 125, poz. 842.

4 Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, t.j. Dz.U. z 2015 r., poz. 1390; z 2019 r., poz. 730, 1818.

5 Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny, Dz.U. z 2019 r., poz. 1950, 2128.

cytowanym art. 48, zgodnie z którym rodzice mają prawo do wychowania dzieci zgodnie z własnymi przekonaniem, a pracownicy socjalni, którzy będą realizować swoje uprawnienie i odbierać dziecko z rodziny, popełnią przestępstwo z art. 211 k.k. dotyczące uprowadzenia lub zatrzymania małoletniego poniżej lat 15 albo osoby nieporadnej ze względu na jej stan psychiczny lub fizyczny, wbrew woli osoby powołanej do opieki lub nadzoru⁶.

Podkreślono jednak, że projektowane przepisy stanowią realizację przewidzianej w art. 72 Konstytucji RP gwarancji ochrony dziecka przed przemocą, okrucieństwem, wyzyskiem i demoralizacją, choć zbyt ogólny sposób ujęcia przepisu art. 12a projektu może niewystarczająco chronić przedstawicieli ustawowych dziecka przed arbitralną ingerencją władzy publicznej. Postulowano również, aby przed odebraniem dziecka pracownicy socjalni podejmowali próbę usunięcia zagrożenia jego życia i zdrowia przy wykorzystaniu mniej drastycznych środków⁷.

Projektodawcy wyjaśniali, że odebranie dziecka z rodziny następować będzie w ostateczności, a decyzja nie będzie jednostkowa, tylko kolektywna – podejmowana wspólnie z interweniującym policjantem i lekarzem, którzy będą uczestniczyć w interwencji. Jak wskazywali posłowie, podczas spotkań z Policją zetknęli się z opiniami, że policjanci są bezradni, kiedy interweniują i – przykładowo – odwożą kogoś do izby wytrzeźwień, a dziecko pozostaje bez opieki. Dzięki temu przepisowi pracownik socjalny będzie mógł wskazać miejsce najbardziej przyjazne dziecku i w pierwszej kolejności rozważyć umieszczenie u osoby najbliższej⁸.

Ponadto na podstawie wyżej wspomnianego art. 72 Konstytucji RP do odebrania dziecka rodzinie może dojść podczas interwencji Policji w sytuacjach kryzysowych, w których dziecko występuje jako ofiara przemocy w rodzinie lub którego rodzice, będąc w stanie upojenia alkoholowego, nie są w stanie sprawować nad nim pieczy.

1. Przegląd i zasady postępowania przy odebraniu dziecka przez pracownika socjalnego

Na podstawie art. 12a ust. 1 ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie pracownik socjalny w trakcie wykonywania obowiązków służbowych w przypadku bezpośredniego zagrożenia życia lub zdrowia dziecka w związku z przemocą domową ma prawo odebrać dziecko z rodziny i umieścić je u innej niezamieszkującej wspólnie osoby najbliższej, w rodzinie zastępczej lub w całodobowej placówce opiekuńczo-wychowawczej. Należy pamiętać, że procedura odebrania dziecka w takim przypadku nie wymaga wcześniejszego orzeczenia sądu.

Jak wynika z powyższego, uprawnienie to przysługuje osobom z grupy zawodowej określonej w ustawie o pomocy społecznej, którzy w chwili konieczności skorzystania z niego wykonują swoje obowiązki zawodowe. Nie może zatem skorzystać z tej możliwości osoba będąca pracownikiem socjalnym, lecz w danym momencie niewykonywająca swoich obowiązków służbowych (np. w czasie wolnym od pracy). Pracodawca, chcąc rozszerzyć swoją działalność, musi zapewnić możliwości skorzystania z pomocy pracownika socjalnego w ramach wyznaczonych dyżurów, przy czym powyższe kwestie powinny zostać uregulowane w ramach umów o pracę. Zgodnie ze stanowiskiem Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej w praktyce przepis miał dotyczyć sytuacji, w których pracownicy socjalni przeprowadzają wywiady środowiskowe w miejscu

6 Opinia prawna do rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie oraz niektórych innych ustaw (druk sejmowy nr 1698) z dnia 8 maja 2009 r., Biuro Analiz Sejmowych, <http://orka.sejm.gov.pl/rexdomk6.nsf/Opdodr?OpenPage&nr=1698> [dostęp: 24.07.2019].

7 Opinia prawna dotycząca Sprawozdania Komisji Polityki Społecznej i Rodziny (druk 2776) o rządowym projekcie zmiany ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie oraz niektórych innych ustaw (druk 1698) oraz o poselskim projekcie ustawy o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie oraz o zmianie niektórych innych ustaw (druk 1789), sporządzona dnia 15 marca 2010 r. przez prof. dr hab. Eleonorę Zielińską, <http://orka.sejm.gov.pl/rexdomk6.nsf/Opdodr?OpenPage&nr=1698> [dostęp: 24.07.2019].

8 S. Spurek, *Przeciwdziałanie przemocy w rodzinie. Komentarz*, Wolters Kluwer, Warszawa 2012, s. 206.

zamieszkania ofiary lub sprawcy przemocy i w przypadku zagrożenia zdrowia lub życia dziecka w związku z przemocą w rodzinie będą uprawnieni do podjęcia interwencji⁹.

Pracownik socjalny ma prawo odebrania dziecka z rodziny w razie bezpośredniego zagrożenia jego życia lub zdrowia w związku z przemocą w rodzinie. Przesłanka została określona stosunkowo szeroko, co umożliwia pracownikowi socjalnemu ochronę dziecka w każdej sytuacji, gdy uzna, że jego zdrowie lub życie jest zagrożone. Naczelnym dobrem jest tu bowiem życie lub zdrowie dziecka i jego interes¹⁰. Jak zostało podkreślone przez Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, zawężenie sformułowania dotyczącego „zagrożenia życia lub zdrowia dziecka” mogłoby spowodować pominięcie zachowań lub obrażeń charakterystycznych dla dziecka krzywdzonego, a tym samym ograniczyłoby właściwym służbom możliwość podejmowania działań w zakresie zabezpieczenia sytuacji dziecka i odizolowania go od sprawcy¹¹. Uważa się, że pracownicy socjalni jako profesjonalisci w swojej dziedzinie nie powinni mieć trudności w diagnozie zachowań dziecka krzywdzonego, doświadczającego przemocy w rodzinie i wynikającego z tego zagrożenia.

Zgodnie z art. 12a ust. 1 u.p.p.r. zagrożenie życia lub zdrowia dziecka musi być bezpośrednie i spowodowane przemocą w rodzinie, a zatem zachowaniem objętym definicją określoną w art. 2 pkt 2 u.p.p.r. „Zagrozić” to stać się niebezpiecznym, groźnym dla kogoś, spowodować, że jedna z podstawowych potrzeb człowieka w postaci poczucia bezpieczeństwa zmaleje¹². „Bezpośredni” to niemający ogniw pośrednich, dotyczący czegoś wprost¹³. Przesłanka bezpośredniości nie będzie więc dotyczyła sytuacji, w których zagrożenie już minęło lub pracownik socjalny przewiduje jedynie, że takie zagrożenie może zaistnieć w przyszłości. Narażenie człowieka na bezpośrednie niebezpieczeństwo utraty życia lub uszczerbku na zdrowiu to stworzenie sytuacji, która przedstawia się jako niebezpieczna dla człowieka, przez przeniesienie go z położenia bezpiecznego w stan sytuacji realnego zagrożenia. Niebezpieczeństwo określane jest jako pewna obiektywna sytuacja, z której rozwojem zachodzi wysokie prawdopodobieństwo nastąpienia uszczerbku w dobrach prawnych. Istotą niebezpieczeństwa jest możliwość samoistnego przejścia w stan sytuacji realnego zagrożenia. To niebezpieczeństwo może, lecz nie musi, się spełnić¹⁴. Ponadto należy podkreślić, że zagrożenie życia lub zdrowia dziecka w związku z przemocą w rodzinie zawęża stosowanie uprawnień przez pracowników socjalnych tylko do takich przypadków, kiedy zagrożenie życia lub zdrowia jest spowodowane przemocą w rodzinie, a zatem zachowaniem zdefiniowanym w art. 2 pkt 2 u.p.p.r.¹⁵

Odwołując się do art. 2 pkt 2 u.p.p.r., gdzie została zawarta definicja ustawowa terminu „przemoc domowa”, ustawodawca założył, że nawet jednorazowa umyślna postać czynu, a nawet zaniechania, jeśli narusza prawa lub dobra osobiste osób uprawnionych, w szczególności narażając te osoby na niebezpieczeństwo utraty życia, zdrowia, naruszając ich godność, nietykalność cielesną, wolność, w tym seksualną, powodując szkody na ich zdrowiu fizycznym lub psychicznym, a także wywołując cierpienia i krzywdy moralne u osób dotkniętych przemocą, może stanowić przejaw przemocy rodzinnej.

W każdym ujawnionym przypadku indywidualnej ocenie podlegać będzie spełnienie przesłanki „bezpośredniego zagrożenia życia lub zdrowia dziecka”. Oceny powyższej przesłanki nie dokonuje jedynie pracownik socjalny, jako że stosownie do art. 12a ust. 3 u.p.p.r. decyzję o odebraniu dziecka z rodziny pracownik socjalny podejmuje wspólnie z funkcjonariuszem Policji, a także z lekarzem lub ratownikiem medycznym, lub pielęgniarką. Ocena sytuacji, a zwłaszcza tego, czy występuje bezpośrednie zagrożenie jego życia lub zdrowia w związku z przemocą w rodzinie, jest dokonywana kolegialnie. Każdy prezentuje stanowisko zgodne z wykonywanym zawodem i wiedzą.

9 *Informator dla profesjonalistów. Wybrane interpretacje przepisów prawa z zakresu przeciwdziałania przemocy w rodzinie*, Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, Warszawa 2018, <https://www.gov.pl/web/rodzina/informator-dla-profesjonalistow> [dostęp: 24.07.2019].

10 S. Spurek, *Przeciwdziałanie przemocy...*, op. cit., s. 210.

11 *Informator dla profesjonalistów...*, op. cit.

12 M. Szymczak (red.), *Słownik języka polskiego*, t. 3, R-Z, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1993, s. 907.

13 Idem (red.), *Słownik języka polskiego*, t. 1, A-K, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1993, s. 148.

14 W. Wróbel, A. Zoll (red.), *Kodeks karny. Część szczególna*, t. 2, *Komentarz do art. 117–211a (cz. 1). Komentarz do art. 212–277d (cz. 2)*, Wolters Kluwer, Warszawa 2017, s. 308.

15 S. Spurek, *Przeciwdziałanie przemocy...*, op. cit.

Do procedury odebrania dziecka przez pracownika socjalnego stosuje się odpowiednio przepisy art. 598¹⁰, 598¹¹ § 3 i art. 598¹² § 1 zdanie pierwsze Kodeksu postępowania cywilnego¹⁶ (dalej: k.p.c.) dotyczące czynności kuratora sądowego podejmowanych w sprawach o odebranie osoby podlegającej władzy rodzicielskiej lub pozostającej pod opieką w zakresie żądania udzielenia pomocy przez Policję przy czynnościach związanych z przymusowym odebraniem dziecka oraz żądania usunięcia przez Policję osób utrudniających wykonanie orzeczenia. Ponadto przepisy te zawierają wytyczne co do zachowania się kuratora przy odbieraniu osoby podlegającej władzy rodzicielskiej lub pozostającej pod opieką. Kurator sądowy powinien zachować szczególną ostrożność i uczynić wszystko, aby dobro danej osoby nie zostało naruszone, a zwłaszcza aby nie doznała ona krzywdy fizycznej lub moralnej. Odpowiednie stosowanie tych regulacji k.p.c. oznacza, że Policja ma takie obowiązki w zakresie pomocy pracownikowi socjalnemu przy odebraniu dziecka z rodziny, jak przy odebraniu osoby podlegającej władzy rodzicielskiej lub pozostającej pod opieką przez kuratora sądowego, a pracownik socjalny, realizując określone czynności przy odebraniu dziecka z rodziny, powinien postępować ze szczególną ostrożnością oraz mieć na względzie dobro dziecka¹⁷.

Na podstawie delegacji ustawowej zawartej w art. 12a ust. 6 u.p.p.r. zasady postępowania Policji przy wykonywaniu czynności dotyczących odebrania dziecka z rodziny oraz sposób ich dokumentowania zostały uregulowane w Rozporządzeniu Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 31 marca 2011 r. w sprawie procedury postępowania przy wykonywaniu czynności odebrania dziecka z rodziny w razie bezpośredniego zagrożenia życia lub zdrowia dziecka w związku z przemocą w rodzinie¹⁸.

Z powyższych uregulowań wynika, że udział funkcjonariusza Policji podczas procedury odebrania dziecka zapewnia właściwy ze względu na miejsce wykonywania tych czynności organ Policji na wniosek pracownika socjalnego. Procedura postępowania funkcjonariusza Policji przed przystąpieniem do wykonywania czynności odebrania dziecka z rodziny przez pracownika socjalnego obejmuje żądanie okazania legitymacji pracownika socjalnego, ustalenie tożsamości odbieranego dziecka, jego rodziców, opiekunów prawnych lub faktycznych, a w razie potrzeby – lekarza, ratownika medycznego, pielęgniarki i innych obecnych w miejscu wykonywania czynności uczestników postępowania, a także zapoznanie się ze wszystkimi informacjami dotyczącymi dziecka, będącymi w dyspozycji pracownika socjalnego¹⁹.

Natomiast jeśli chodzi o procedurę postępowania funkcjonariusza Policji przy wykonywaniu przez pracownika socjalnego czynności odebrania dziecka z rodziny, obejmuje ona zapewnienie bezpieczeństwa osobistego dziecku, pracownikowi socjalnemu i innym uczestnikom postępowania, a w razie potrzeby – udzielenie pierwszej pomocy i wezwanie pogotowia ratunkowego. Ponadto funkcjonariusz będący na miejscu wykonywania czynności przez pracownika socjalnego, na podstawie informacji i okoliczności faktycznych, przedstawia swoje stanowisko co do zasadności jego odebrania, a także wręcza rodzicom, opiekunom prawnym lub faktycznym dziecka pisemne pouczenie o prawie złożenia do właściwego miejscowo sądu opiekuńczego zażalenia na odebranie dziecka, jeżeli pouczenia nie wręczył pracownik socjalny²⁰. Funkcjonariusz, na wniosek pracownika socjalnego, udziela niezbędnej pomocy przy umieszczeniu dziecka u innej niezamieszkującej wspólnie osoby najbliższej, w rodzinie zastępczej lub w całodobowej placówce opiekuńczo-wychowawczej²¹. Ze wszystkich przeprowadzonych czynności funkcjonariusz sporządza notatkę urzędową²². Kopię notatki urzędowej przekazuje do sądu opiekuńczego oraz właściwej jednostki organizacyjnej pomocy społecznej.

16 Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego, t.j. Dz.U. z 2019 r., poz. 1460, 1469, 1495, 1649, 1655, 1798, 1802, 1818, 2070, 2089, 2128, 2217.

17 S. Spurek, *Przeciwdziałanie przemocy...*, op. cit., s. 211.

18 Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 31 marca 2011 r. w sprawie procedury postępowania przy wykonywaniu czynności odebrania dziecka z rodziny w razie bezpośredniego zagrożenia życia lub zdrowia dziecka w związku z przemocą w rodzinie, Dz.U. z 2011 r. Nr 81, poz. 448.

19 Ibidem, § 3.

20 Ibidem, § 4.

21 Ibidem, § 5.

22 Ibidem, § 6.

W związku z umieszczeniem dziecka u określonych podmiotów powstała wątpliwość, która ze służb uczestniczących w odbieraniu dziecka z rodziny w przypadku zagrożenia jego zdrowia lub życia w związku z przemocą w rodzinie jest zobowiązana do przewiezienia dziecka do innej niezamieszkującej wspólnie osoby najbliższej, rodziny zastępczej, lub placówki opiekuńczo-wychowawczej. Ze stanowiska zajętego przez Komendę Główną Policji w powyższej sprawie wynika, że rolą Policji jest zapewnienie bezpieczeństwa osobistego uczestnikom postępowania oraz ewentualne udzielenie pierwszej pomocy. Nie jest natomiast zadaniem Policji zapewnienie środków transportu i umieszczenie dziecka u innej niezamieszkującej wspólnie osoby najbliższej, w rodzinie zastępczej lub w całodobowej placówce opiekuńczo-wychowawczej. Przepisy art. 598¹⁻¹⁴ k.p.c. wprowadzone Ustawą z dnia 19 lipca 2001 r. o zmianie ustawy Kodeks postępowania cywilnego, ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych oraz ustawy o komornikach sądowych i egzekucji²³ pozbawiły postępowanie w sprawach o odebranie dziecka wszelkich cech postępowania egzekucyjnego i nadały mu charakter postępowania opiekuńczego. Zgodnie z nowym brzmieniem przepisów w zakresie kosztów sądowych nie pobiera się opłat m.in. od wniosku o odebranie osoby podlegającej władzy rodzicielskiej lub pozostającej pod opieką oraz o umieszczenie dziecka w rodzinie zastępczej lub rodzinnym domu dziecka. Należy także wskazać, że zgodnie z Ustawą z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej²⁴ do zadań własnych gminy o charakterze obowiązkowym należy m.in. organizowanie i świadczenie usług opiekuńczych. Ponadto na podstawie Ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie na samorządzie gminnym lub powiatowym jako organie odpowiedzialnym za realizację wszystkich zadań z zakresu przeciwdziałania przemocy w rodzinie spoczywa obowiązek przewiezienia dziecka do określonego miejsca w celu zabezpieczenia jego sytuacji lub do pokrycia kosztów zorganizowania transportu²⁵.

W odniesieniu do umieszczenia odebranego przez pracownika socjalnego dziecka u.p.p.r. wskazuje na trzy alternatywne miejsca, tj. u innej niezamieszkującej wspólnie osoby najbliższej w rozumieniu art. 115 § 11 k.k., w rodzinie zastępczej lub w placówce opiekuńczo-wychowawczej. Definicja pojęcia „osoby najbliższej” zawarta w art. 115 § 11 k.k. obejmuje małżonka, wstępnego, zstępnego, rodzeństwo, powinowatego w tej samej linii lub stopniu, osobę pozostającą w stosunku przysposobienia oraz jej małżonka, a także osobę pozostającą we wspólnym pożyciu.

Z pojęciem „wspólnego pożycia” wiąże się problem interpretacyjny: czy jest ono odnoszone wyłącznie do konkubinatu, a w szczególności do związku osób o różnej płci²⁶, czy też należy uznawać w tym zakresie prawa partnerów homoseksualnych²⁷. Pracownik socjalny umieszcza dziecko odebrane z rodziny u osoby najbliższej, jednak nie każdej, lecz tylko takiej, która nie zamieszkuje wspólnie z dzieckiem. Jak się wydaje, tego rodzaju regulacja jest właściwa, ponieważ ma na celu zapewnienie bezpieczeństwa dziecku poprzez zabranie go z miejsca, gdzie jego zdrowie lub życie jest bezpośrednio zagrożone. Jak wynika z powyższego, termin „inna osoba najbliższa” wskazuje natomiast na osoby, które nie składają się na rodzinę, z której pracownik socjalny odbiera dziecko²⁸.

Jeśli chodzi natomiast o katalog miejsc, w których pracownik socjalny może umieścić dziecko odebrane z rodziny, to w pierwszej kolejności wymieniona jest „inna niezamieszkująca wspólnie osoba najbliższa”, a rodzina zastępcza lub placówka opiekuńczo-wychowawcza wskazane są dopiero w dalszej kolejności. Mogłoby się zatem wydawać, że pracownik socjalny najpierw poszukuje miejsca dla dziecka u takiej osoby. Jednak z przepisu wynika, że wszystkie wskazane miejsca umieszczenia dziecka należy traktować jako równorzędne i od decyzji pracownika socjalnego zależeć będzie jego wybór. Jeśli ustawodawca miałby nadać priorytet umieszczeniu dziecka u innej niezamieszkującej wspólnie osoby najbliższej, konieczna byłaby

23 Ustawa z dnia 19 lipca 2001 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego, ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych oraz ustawy o komornikach sądowych i egzekucji, Dz.U. z 2001 r. Nr 98, poz. 1069.

24 Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej, t.j. Dz.U. z 2019 r., poz. 1507, 1622, 1690, 1818.

25 Stanowisko Biura Prewencji Komendy Głównej Policji, materiały własne.

26 Postanowienie SN z dnia 7 lipca 2004 r., sygn. akt II KK 176/04, OSNSK 2004, poz. 1267.

27 Wyrok ETPCz z dnia 2 marca 2010 r. w sprawie P. Kozak v. Polska, nr skargi 13102/02.

28 S. Spurek, *Przeciwdziałanie przemocy...*, op. cit., s. 213.

inna redakcja tego przepisu i wyraźne określenie, że pracownik socjalny powinien rozważyć umieszczenie dziecka u takiej osoby w pierwszej kolejności.

Odmienne stanowisko zajęło Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, wyjaśniając, że przepis art. 12a u.p.p.r. wskazuje na zabezpieczenie sytuacji dziecka w pierwszej kolejności przez umieszczenie go u innej, niezamieszkującej wspólnie osoby najbliższej. Dopiero w drugiej kolejności wskazywana jest rodzina zastępcza lub placówka opiekuńczo-wychowawcza²⁹. Tryb umieszczania dzieci w rodzinie zastępczej lub w placówce opiekuńczo-wychowawczej regulują przepisy Ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej³⁰, a do umieszczenia dziecka u innej niezamieszkującej wspólnie osoby najbliższej stosuje się odpowiednio przepisy dotyczące umieszczenia dziecka w rodzinie zastępczej lub w placówce opiekuńczo-wychowawczej. Powyższy tryb umieszczania odebranych z rodziny dzieci zostanie szerzej omówiony w dalszej części rozważań.

Pracownik socjalny zobowiązany jest do niezwłocznego powiadomienia sądu opiekuńczego, nie później jednak niż w ciągu 24 godzin, o odebraniu dziecka z rodziny i umieszczeniu go u niezamieszkującej wspólnie osoby najbliższej, w rodzinie zastępczej lub w placówce opiekuńczo-wychowawczej. Powyższa regulacja umożliwia niezwłoczną sądową kontrolę decyzji pracownika socjalnego, w szczególności z uwagi na to, że pracownik socjalny powiadamia sąd opiekuńczy bez nieuzasadnionej zwłoki, nie później niż przed upływem 24 godzin od odebrania dziecka. Pracownik socjalny zobowiązany jest również pouczyć rodziców, opiekunów prawnych lub faktycznych dziecka o prawie do złożenia zażalenia na odebranie dziecka oraz wskazać sąd opiekuńczy właściwy miejscowo do jego rozpatrzenia. Pouczenie należy wręczyć na piśmie. Pouczenie o prawie do złożenia zażalenia może również dokonać funkcjonariusz Policji. W zażaleniu można domagać się zbadania zasadności i legalności odebrania dziecka oraz prawidłowości jego dokonania. Zażalenie składane przez rodziców, opiekunów prawnych lub faktycznych dziecka może być wniesione za pośrednictwem pracownika socjalnego lub funkcjonariusza Policji, którzy dokonali odebrania dziecka. W przypadku jego otrzymania przez wyżej wymienione osoby zażalenie podlega niezwłocznemu przekazaniu do sądu opiekuńczego. Sąd opiekuńczy rozpatruje zażalenie niezwłocznie, nie później jednak niż w ciągu 24 godzin. Jeśli rodzice wniosli zażalenie zaraz po dokonaniu odebrania dziecka, powinno ono zostać rozpatrzone przed upływem 24 godzin od odebrania dziecka. Powyżej określone terminy dla powiadomienia sądu przez pracownika socjalnego o odebraniu dziecka oraz na rozpatrzenie przez sąd opiekuńczy zażalenia na odebranie dziecka gwarantować mają szybkie przeprowadzenie weryfikacji decyzji³¹. Poza tym za szybkością postępowania zażaleniowego przemawia możliwość wniesienia zażalenia za pośrednictwem pracownika socjalnego lub funkcjonariusza Policji, którzy dokonali odebrania dziecka, oraz okoliczności przy formułowaniu wymogów formalnych zażalenia.

W razie uznania bezzasadności lub nielegalności odebrania dziecka sąd zarządza natychmiastowe przekazanie dziecka rodzicom, opiekunom prawnym lub faktycznym, od których dziecko zostało odebrane³², a w przypadku stwierdzenia bezzasadności, nielegalności lub nieprawidłowości odebrania dziecka sąd zawiadamia o tym przełożonych osób, które dokonały odebrania³³.

Powyższe regulacje umożliwiają po rozpatrzeniu zażalenia przez sąd powrót dziecka do rodziny, gdyby jego odebranie było niezasadne lub nielegalne, a przełożeni osób, które dokonały odebrania, otrzymują informacje o bezzasadności, nielegalności lub nieprawidłowości odebrania i mogą rozważyć podjęcie wobec

29 Najczęściej zadawane pytania w związku z ustawą o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, Ogólnopolskie Pogotowie dla Ofiar Przemocy w Rodzinie „Niebieska Linia” Instytutu Psychologii Zdrowia Polskiego Towarzystwa Psychologicznego, <https://www.niebieskalinia.pl/serwis-prawny/ekspertyzy-interpretacje-i-opinie/4084-najczesciej-zadawane-pytania-w-zwiazku-z-ustawa-o-przeciwdzialaniu-przemocy-w-rodzinie> [dostęp: 24.07.2019].

30 Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, t.j. Dz.U. z 2019 r., poz. 1111, 924, 1818.

31 S. Spurek, *Przeciwdziałanie przemocy...*, op. cit., s. 214–215.

32 Art. 12b ust. 3 ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, t.j. Dz.U. z 2015 r., poz. 1390; z 2019 r. poz. 730, 1818.

33 Ibidem, art. 12b ust. 4.

tych osób konkretnych działań oraz wyciągnięcie konsekwencji służbowych, w szczególności dotyczących ciężkiego naruszenia podstawowych obowiązków pracowniczych.

Ustawa nie rozstrzyga istotnych dla rozpoznania zażalenia kwestii dotyczących trybu, w jakim ma być rozpoznany środek, terminu wniesienia zażalenia, początku jego biegu, składu sądu opiekuńczego rozpoznającego zażalenie oraz opłat od wnoszonego środka zaskarżenia. Skoro ustawa o przeciwdziałaniu przemocy nie przewiduje szczególnej regulacji trybu postępowania toczącego się na skutek zażalenia wniesionego na podstawie art. 12b ustawy, a jednocześnie kieruje takie postępowanie do sądu opiekuńczego stosującego przepisy o postępowaniu opiekuńczym (art. 568 i n. k.p.c.), do postępowania takiego będą miały zastosowanie przepisy Kodeksu postępowania cywilnego.

Zażalenie jest szczególnym środkiem nadzoru sprawowanym przez sąd w trybie postępowania jurysdykcyjnego nad czynnościami związanymi z odebraniem dziecka, nie odnosi się do orzeczeń, ale do czynności faktycznych, nie jest środkiem o charakterze dewolutywnym, ale prowadzi do wszczęcia postępowania przed sądem rozpoznającym zażalenia jako sąd pierwszej instancji. Zażalenie co najmniej powinno czynić zadość wymaganiom pisma procesowego zawartym w art. 126 k.p.c. oraz określać zaskarżoną czynność, a także może zawierać żądania w postaci domagania się zbadania przez sąd zasadności i legalności odebrania dziecka oraz prawidłowości jego odebrania.

Z obowiązujących regulacji zawartych w art. 579¹ § 1 i 2 k.p.c. wynika, że po powzięciu wiadomości o umieszczeniu dziecka w pieczy zastępczej bez orzeczenia sądu opiekuńczego sąd ten niezwłocznie wszczyna postępowanie opiekuńcze. W przypadku zaś, gdy umieszczenie dziecka w pieczy zastępczej nastąpiło w trybie art. 12a u.p.p.r., sąd niezwłocznie, po wysłuchaniu pracownika socjalnego, który odebrał dziecko z rodziny, nie później jednak niż w ciągu 24 godzin, wydaje orzeczenie o umieszczeniu dziecka w pieczy zastępczej albo orzeczenie o powrocie dziecka do rodziny. W przypadku zaistnienia powyższej sytuacji sąd jest zobowiązany do wydania orzeczenia o umieszczeniu dziecka w pieczy zastępczej, potwierdzając zasadność działania pracownika socjalnego, bądź orzeczenia o powrocie dziecka do rodziny. Ponadto przepis nakłada na sąd obowiązek niezwłocznego podjęcia decyzji, wyznaczając mu maksymalny czas na wydanie orzeczenia do 24 godzin.

2. Przesłanki i zasady postępowania przy odebraniu dziecka przez Policję

W trakcie pełnienia służby przez funkcjonariuszy Policji podczas podejmowanych interwencji mogą zdarzyć się sytuacje kryzysowe wymagające odebrania dziecka rodzicom lub opiekunom w celu zapewnienia małoletniemu natychmiastowej opieki. Do takich okoliczności zaliczyć należy m.in. sytuację, w której ustalono, że dziecko jest ofiarą przemocy w rodzinie lub którego rodzice, będąc w stanie upojenia alkoholowego, nie są w stanie sprawować nad nim pieczy. W takim przypadku na podstawie art. 58 i 103 Ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej to na Policji ciąży obowiązek doprowadzenia dziecka do rodziny zastępczej zawodowej pełniącej funkcję pogotowia rodzinnego lub placówki opiekuńczo-wychowawczej typu interwencyjnego. Ponadto powyższe przepisy na podstawie art. 12a u.p.p.r. mają zastosowanie również do umieszczenia dziecka przez pracownika socjalnego u innej niezamieszkującej wspólnie osoby najbliższej, w rodzinie zastępczej lub placówce opiekuńczo-wychowawczej.

Rodzina zastępcza, spokrewniona, niezawodowa oraz zawodowa, w tym zawodowo pełniąca funkcję pogotowia rodzinnego i zawodowa specjalistyczna, to forma rodzinnej pieczy zastępczej.

W przypadku umieszczenia w rodzinnej pieczy zastępczej dziecka wymagającego natychmiastowej pomocy lub umieszczenia dziecka w trybie art. 12a u.p.p.r. organizator rodzinnej pieczy zastępczej przekazuje rodzinie zastępczej lub prowadzącemu rodzinny dom dziecka niezbędne informacje i dokumentację niezwłocznie po przyjęciu dziecka.

Placówki opiekuńczo-wychowawcze, regionalne placówki opiekuńczo-terapeutyczne i interwencyjne ośrodki preadopcyjne są formami sprawowania instytucjonalnej pieczy zastępczej. Prowadzi je powiat lub podmiot, któremu powiat zlecił realizację tego zadania. Istnieje możliwość powstawania na terenie innego

powiatu, na zasadzie porozumienia starostów, rodzinnych domów dziecka i placówek opiekuńczo-wychowawczych typu rodzinnego.

Interwencja w trybie sytuacji kryzysowej może być również podjęta przez Policję na podstawie informacji przekazanej przez kuratora sądowego w sytuacji, w której nie ustalił osób spokrewnionych będących w stanie podjąć się pieczy nad dzieckiem lub z uwagi na porę dnia nie mógł skontaktować się z sędzią rodzinnym, który po wysłuchaniu relacji kuratora na podstawie art. 730 i art. 755 § 1 pkt 4 k.p.c. lub na podstawie art. 569 § 2 k.p.c. mógłby wydać z urzędu wszelkie potrzebne zarządzenia, w tym o umieszczeniu dziecka w jednostce systemu pieczy zastępczej, które będzie podlegało wykonaniu na zasadzie art. 598¹³ k.p.c.³⁴

Realizacja powyższych działań w godzinach pracy urzędów w dalszym etapie polegałaby na nawiązaniu kontaktu przez kuratora z Powiatowym Centrum Pomocy Rodzinie (dalej: PCPR) albo organizatorem rodzinnej pieczy zastępczej w celu zainicjowania procedury wykonania czynności odebrania małoletniego i umieszczenia go w rodzinnej pieczy zastępczej lub placówce opiekuńczo-wychowawczej. Kuratorzy jednak bardzo często wykonują swoje zadania w godzinach popołudniowych i wieczornych albo w dni ustawowo wolne od pracy. W tej sytuacji nie ma możliwości bezpośredniego kontaktu z sędzią ani uzyskania orzeczenia sądu, które wszczęłoby postępowanie o odebranie dziecka, jak również utrudniony jest kontakt z organizatorem rodzinnej pieczy zastępczej i PCPR. Dlatego też omawiana sytuacja wymaga wdrożenia działań na podstawie tzw. trybu interwencyjno-kryzysowego³⁵.

Należy wskazać, że kuratorowi nie przysługuje samoistne uprawnienie do odbioru, takie jak pracownikowi socjalnemu na podstawie art. 12a u.p.p.r. Policjant podejmujący interwencję na żądanie kuratora ma prawo oczekiwać, że kurator udzieli mu niezbędnej pomocy w zakresie chociażby wskazania placówki pieczy zastępczej, do której należy dziecko przewieźć. W tym celu kurator powinien nawiązać kontakt z osobą wyznaczoną przez organizatora rodzinnej pieczy zastępczej, której zadaniem byłoby wskazanie rodziny zastępczej lub placówki i która mogłaby zapewnić dziecku opiekę w sytuacji kryzysowej. Osoba lub instytucja, z którą kontakt jest możliwy poza godzinami urzędowania organizatora rodzinnej pieczy zastępczej, powinna wskazać placówkę najbliższą miejsca interwencji, zdolną zapewnić opiekę nad dzieckiem³⁶.

Funkcjonariusze Policji prowadzą działania interwencyjne w celu zabezpieczenia dziecka i dokonania niezbędnych ustaleń faktycznych, np. badania na zawartość alkoholu. Policjanci wspólnie z kuratorem oddają dziecko wskazanej przez przedstawiciela organizatora rodzinnej pieczy zastępczej ustanowionego w danym powiecie na podstawie art. 76 ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, rodzinie zastępczej lub przedstawicielowi placówki opiekuńczo-wychowawczej. Najczęściej funkcję organizatora rodzinnej pieczy zastępczej pełni PCPR.

Rodzina zastępcza zawodowa pełniąca funkcję pogotowia rodzinnego oraz placówka opiekuńczo-wychowawcza przyjmuje dziecko na podstawie orzeczenia sądu, w sytuacji gdy zostało doprowadzone przez Policję lub Straż Graniczną, a także na wniosek rodziców, dziecka lub innej osoby w przypadku, o którym mowa w art. 12a u.p.p.r., tj. uprawnienia do odbioru dziecka przez pracownika socjalnego. Do pogotowia rodzinnego zgłaszane są dzieci tylko w przypadku zagrożenia ich przemocą w rodzinie. Natomiast w placówce opiekuńczo-wychowawczej typu interwencyjnego umieszczane są dzieci w trybie pilnym. O przyjęciu dziecka rodzina zastępcza zawodowa pełniąca funkcję pogotowia rodzinnego informuje niezwłocznie, nie później niż w ciągu 24 godzin, właściwy sąd, starostę oraz ośrodek pomocy społecznej (dalej: OPS), natomiast dyrektor placówki opiekuńczo-wychowawczej – sąd, powiatowe centrum pomocy rodzinie oraz ośrodek pomocy społecznej.

Przywołany termin ma charakter techniczny, ponieważ jego przekroczenie nie będzie wpływało na skuteczność czynności dokonanej przez dyrektora. Przekroczenie terminu może spowodować negatywne

34 K. Stasiak, *Zarys metodyki pracy kuratora sądowego*, Wolters Kluwer, Warszawa 2012, s. 795.

35 Ibidem, s. 796.

36 Ibidem.

konsekwencje jedynie w sferze oceny prawidłowości działań dla niego wykonywanych i skutkować podjęciem negatywnych dla niego rozstrzygnięć³⁷.

Katalog podmiotów, które mają uzyskać stosowną informację, został ujęty w sposób zamknięty i obejmuje sąd, starostę, PCPR oraz OPS. Ustawodawca nie wskazuje właściwości podmiotów. Jak się wydaje, w tym zakresie obowiązek poinformowania podmiotów będzie odbywał się zgodnie z właściwością miejscową dla siedziby placówki. Ustawodawca nie określił formy prawnej, w jakiej dyrektor ma dopełnić obowiązku poinformowania powyższych podmiotów. Można sądzić, że niezbędne będzie sporządzenie stosownej informacji pisemnej, w której zamieszczone będą wszystkie posiadane przez niego informacje na temat dziecka. Tak sporządzona pisemna informacja powinna dotrzeć do wymienionych podmiotów w ciągu 24 godzin, a zatem można wnioskować, że niezbędne będzie przesłanie informacji faksem, względnie doręczenie jej w sposób bezpośredni przez upoważnioną osobę³⁸.

W art. 58 ust. 2 pkt 2 ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej zostało zapisane, że rodzina zastępcza może odmówić przyjęcia dziecka w szczególnie uzasadnionych przypadkach, jeżeli łączna liczba umieszczonych w tej rodzinie dzieci przekroczy troje bądź dziecka powyżej 10. roku życia doprowadzonego przez Policję lub Straż Graniczną.

Jak wynika z powyższego, rodzina nie może odmówić przyjęcia dziecka powyżej 10. roku życia doprowadzonego przez pracownika socjalnego w trybie art. 12a u.p.p.r., chyba że łączna liczba umieszczonych w tej rodzinie dzieci przekroczy troje i zachodzi dodatkowo szczególnie uzasadniony przypadek. Dzieci w wieku powyżej 10 lat i rodzeństwo winny być doprowadzane do placówki opiekuńczo-wychowawczej typu interwencyjnego, co wynika z art. 103 ust. 1 i 2 pkt 2 ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej. Do placówki są przyjmowane dzieci niezależnie od miejsca zamieszkania. Rozwiązanie takie, jak się wydaje, jest zasadne i wynika z charakteru prawnego analizowanej placówki, o którym mowa poniżej.

Zadaniem placówki opiekuńczo-wychowawczej typu interwencyjnego jest doraźna opieka nad dzieckiem w czasie trwania sytuacji kryzysowej, w szczególności w przypadkach wymagających natychmiastowego zapewnienia mu opieki. Przez pojęcie „sytuacji kryzysowej” rozumie się zespół okoliczności zewnętrznych i wewnętrznych powodujących zerwanie więzi między dzieckiem a osobami odpowiedzialnymi za jego wychowanie³⁹.

Na podstawie powyższych regulacji można wnosić, że do placówki mogą być doprowadzane także dzieci poniżej 10. roku życia. W takich wypadkach dziecko niezwłocznie zostaje przeniesione do jednej z form rodzinnej pieczy zastępczej, a do podjęcia rozstrzygnięcia w tym zakresie jest zobowiązany sąd rodzinny. W rodzinie zastępczej zawodowej pełniącej funkcję pogotowia rodzinnego umieszcza się dziecko do czasu unormowania jego sytuacji, nie dłużej jednak niż na 4 miesiące. W szczególnie uzasadnionych przypadkach okres ten może zostać przedłużony za zgodą organizatora rodzinnej pieczy zastępczej do 8 miesięcy lub do zakończenia postępowania sądowego o powrót dziecka do rodziny, przysposobienie, umieszczenie w rodzinnej pieczy zastępczej.

Doraźny charakter placówki opiekuńczo-wychowawczej typu interwencyjnego uzewnętrznia się w tym, że dziecko może w niej przebywać do 3 miesięcy. Zatem jest to okres, w trakcie którego sąd opiekuńczy oraz właściwe podmioty zobowiązane będą do podjęcia działań zmierzających do uregulowania sytuacji prawnej takiego dziecka. Ustawodawca przewidział jednak trzy sytuacje, w których wskazany termin może ulec przedłużeniu, a mianowicie wówczas, gdy prowadzone jest postępowanie zmierzające do powrotu dziecka do rodziny, przysposobienia oraz umieszczenie w pieczy zastępczej. Przedłużenie wskazanego terminu może nastąpić do momentu zakończenia wymienionych postępowań.

Jak wynika z powyższego, prowadzenie innych postępowań nie daje podstaw do przedłużenia wskazanego terminu pobytu dziecka w placówce. Tryb i sposób kierowania i przyjmowania dziecka do placówki

37 S. Nitecki, A. Wilk, *Ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej. Komentarz*, Wolters Kluwer, Warszawa 2016, s. 450.

38 Ibidem, s. 451.

39 Ibidem, s. 452.

opiekuńczo-wychowawczej określa Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 22 grudnia 2011 r. w sprawie instytucjonalnej pieczy zastępczej⁴⁰.

Bardzo ważne jest ustalenie aktualnego stanu zdrowia dziecka i tego, czy nie wymaga specjalistycznej opieki lekarskiej. W sytuacji, gdy kurator lub interweniujący policjanci zaobserwują, że dziecko wykazuje oznaki choroby lub ma widoczne obrażenia wymagające interwencji medycznej, wzywają pogotowie ratunkowe. Kwestię udzielenia pomocy medycznej, kiedy dziecko znajduje się w sytuacji nagłego zagrożenia zdrowotnego, szczegółowo reguluje Ustawa z dnia 8 września 2006 r. o Państwowym Ratownictwie Medycznym⁴¹.

W przypadku interwencji własnej Policji lub podejmowanej na żądanie kuratora napotykającego sytuację kryzysową polegającą na stosowaniu przemocy wobec dziecka Policja postępuje dalej według procedury „Niebieskie Karty” określonej w Rozporządzeniu Rady Ministrów z dnia 13 września 2011 r. w sprawie procedury „Niebieskie Karty” oraz wzorów formularzy „Niebieska Karta”⁴², a mianowicie wszczyna procedurę poprzez wypełnienie formularza, który następnie przekazuje do przewodniczącego Zespołu Interdyscyplinarnego oraz uczestniczy w pracach tego zespołu i powołanej w tym celu grupy roboczej. W przypadku sytuacji kryzysowej napotkanej przez kuratora to on sporządza informację dla sądu na temat zastanej sytuacji, dokonanych ustaleń, podjętych działań w celu zabezpieczenia dziecka. Ponadto powinien się on włączyć w prace zespołu interdyscyplinarnego i grupy roboczej z uwagi na to, że działania kuratora podejmowane były w związku z wykonywaniem przez niego czynności służbowych, a więc w odniesieniu do podopiecznych.

W związku z umieszczeniem dziecka w pieczy zastępczej bez orzeczenia sądu opiekuńczego w przypadku sytuacji kryzysowych napotkanych w toku wykonywanych czynności służbowych przez Policję lub kuratora na podstawie art. 570 i 579¹ § 1 k.p.c. sąd niezwłocznie wszczyna postępowanie opiekuńcze w celu wyjaśnienia sytuacji rodzinnej i opiekuńczej dziecka. W tym celu może m.in. zlecić kuratorowi sądowemu przeprowadzenie wywiadu środowiskowego, ewentualnie zażądać informacji od przewodniczącego zespołu interdyscyplinarnego.

Kierując się dobrem dziecka, Policja nie ma innych możliwości prawnych, jak tylko zapewnienie właściwej opieki dziecku zgodnie z przepisami ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej oraz Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego. Zatem w przypadku odbioru małoletniego przez policjanta podczas interwencji niedopuszczalne jest przekazanie dziecka innej niezamieszkującej wspólnie osobie najbliższej, np. dziadkom dziecka, czy też innej niespokrewnionej, a wskazanej przez rodziców osobie. Należy podkreślić, że w zakresie umieszczenia dziecka w związku z przemocą w rodzinie u osoby najbliższej w rozumieniu art. 115 § 11 k.k. uprawnienie takie przysługuje tylko pracownikowi socjalnemu.

Należy pamiętać, że zgodnie z art. 148 k.r.o. opiekunem małoletniego nie może być osoba, która nie ma pełnej zdolności do czynności prawnych albo została pozbawiona praw publicznych, a także osoba, która została pozbawiona władzy rodzicielskiej albo skazana za przestępstwo przeciwko wolności seksualnej lub obyczajności, albo za umyślne przestępstwo z użyciem przemocy wobec osoby lub przestępstwo popełnione na szkodę małoletniego lub we współdziałaniu z nim, albo osoba, wobec której orzeczono zakaz prowadzenia działalności związanej z wychowywaniem, leczeniem, edukacją małoletnich lub opieką nad nimi, lub obowiązek powstrzymywania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach, zakaz kontaktowania się z określonymi osobami lub zakaz opuszczania określonego miejsca pobytu bez zgody sądu.

Biorąc pod uwagę, że sytuacje kryzysowe mogą zaistnieć o różnych porach dnia, w sytuacji braku możliwości bieżącej weryfikacji informacji, o którym mowa powyżej, powierzenie opieki nad dzieckiem osobie spokrewnionej, co do której nie ma pewności, że w przeszłości nie dopuściła się wskazanych czynów, jest niemożliwe. Niesie bowiem ze sobą ryzyko nie tylko niewłaściwego sprawowania opieki, ale wręcz narażenia

40 Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 22 grudnia 2011 r. w sprawie instytucjonalnej pieczy zastępczej, Dz.U. z 2011 r. Nr 292, poz. 1720.

41 Ustawa z dnia 8 września 2006 r. o Państwowym Ratownictwie Medycznym, t.j. Dz.U. z 2019 r., poz. 993, 1590.

42 Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 13 września 2011 r. w sprawie procedury „Niebieskie Karty” oraz wzorów formularzy „Niebieska Karta”, Dz.U. z 2011 r. Nr 209, poz. 1245.

dziecka na to, że stanie się ofiarą przestępstwa. Zatem zgodnie z obowiązującymi przepisami jedyną dopuszczalną formą pomocy dziecku przez Policję jest umieszczenie go w odpowiedniej placówce opiekuńczej.

Zgodnie z art. 39 ust. 4 Ustawy z dnia 20 czerwca 1997 r. – Prawo o ruchu drogowym⁴³ obowiązek przewożenia dziecka w foteliku ochronnym lub innym urządzeniu do przewożenia dzieci odpowiadającym wadze i wzrostowi dziecka oraz właściwym warunkom technicznym nie dotyczy przewozu dziecka taksówką, autobusem, specjalistycznym środkiem transportu sanitarnego, o którym mowa w art. 36 ust. 2 ustawy o Państwowym Ratownictwie Medycznym, pojazdem Policji, Straży Granicznej lub Straży Gminnej (Miejskiej). Należy jednak przy tym pamiętać, że zapis ten nie zwalnia policjantów z zachowania szczególnej ostrożności podczas doprowadzania małoletnich do ww. placówek. Podkreślenia wymaga, że sam odbiór dziecka i jego umieszczenie w środowisku mu obcym jest dla niego sytuacją traumatyczną. Dodatkowym elementem stresującym może być przewożenie dziecka radiowozem oznakowanym przez umundurowanych funkcjonariuszy. Dlatego też w przypadku zaistnienia takiej wyjątkowej sytuacji wskazane byłoby realizowanie doprowadzenia z wykorzystaniem pojazdów służbowych nieoznakowanych przez nieumundurowanych policjantów. Oprócz zapewnienia środka transportu nie można zapominać o właściwej opiece nad przewożonym dzieckiem. Mając na uwadze realia policyjne w postaci braku pedagogów i psychologów w jednostkach organizacyjnych Policji, tego typu sytuacje powinny być ostatecznością.

Wydaje się, że obecne regulacje prawne w sposób wystarczający regulują sprawy związane z odebraniem dziecka z rodziny. Jednakże opisana powyżej procedura postępowania kuratora w sytuacji kryzysowej nie zyskała do tej pory żadnych uregulowań w obowiązującym stanie prawnym. Jest to postulat zgłaszany od wielu lat przez środowisko kuratorskie, Rzecznika Praw Dziecka i niektórych polityków.

3. Informacje w zakresie wykorzystania nadanego pracownikowi socjalnemu uprawnienia do odbioru dziecka oraz z działań podjętych przez Policję w procedurze „Niebieskie Karty”

Z analizy dostępnych danych statystycznych za lata 2014–2017 dotyczących wykorzystania uprawnienia do odbioru dziecka z rodziny nadanego pracownikowi socjalnemu na podstawie art. 12a u.p.p.r. wynika, że kształtowało się ono na podobnym poziomie. W artykule posłużono się danymi statystycznymi Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej podawanymi w sprawozdaniach z realizacji Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie z lat 2014–2017. Wskazać należy, że dane dotyczące umieszczania dzieci w różnych formach opieki nie sumują się do ogólnej liczby dzieci odebranych z rodziny, ponieważ w niektórych przypadkach odebrane dzieci były umieszczane w danym roku kalendarzowym w więcej niż jednej formie opieki (np. placówka opiekuńczo-wychowawcza, a następnie rodzina zastępcza).

W 2017 r. odebrano 1123 dzieci, z czego 336 umieszczono u innej, niezamieszkującej wspólnie osoby najbliższej w rozumieniu art. 115 § 11 k.k., 398 umieszczono w rodzinie zastępczej, a 421 – w placówce opiekuńczo-wychowawczej. Do sądów wpłynęło ogółem 47 zażaleń na odebranie dziecka w tym trybie. Sądy rozpatrzyły 46 zażaleń, z czego w całości lub w części uwzględniono 29 zażaleń, 9 zażaleń oddalono, nie odrzucono i nie zwrócono żadnego zażalenia, 1 zażalenie umorzono, 1 załatwiono w wyniku braku przesłanek merytorycznych, a w 6 przypadkach wskazano inne rozstrzygnięcie⁴⁴. W 2016 r. odebrano 1214 dzieci. 324 dzieci umieszczono u innej, niezamieszkującej wspólnie osoby najbliższej, 485 umieszczono w rodzinie zastępczej, a 453 – w placówce opiekuńczo-wychowawczej. Do sądów wpłynęły ogółem 24 zażalenia. Sądy rozpatrzyły wszystkie 24 zażalenia, z czego 9 uwzględniono w całości lub w części, 9 oddalono, odrzucono 3, a w 3 przypadkach wskazano inne rozstrzygnięcie⁴⁵. W 2015 r. odebrano 1158 dzieci, z czego 328 umieszczono u innej, niezamieszkującej wspólnie osoby najbliższej, 368 – w rodzinie zastępczej,

43 Ustawa z dnia 20 czerwca 1997 r. – Prawo o ruchu drogowym, t.j. Dz.U. z 2018 r., poz. 1990, 2244, 2322; z 2019 r., poz. 53, 60, 730, 752, 870, 1123, 1180, 1466, 1501, 1556, 1579, 1818, 2020, 2202.

44 Sprawozdania z Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie za lata 2014–2017, <https://www.gov.pl/web/rodzina/sprawozdania-z-krajowego-programu-przeciwdzialania-przemocy-w-rodzinie> [dostęp: 24.07.2019].

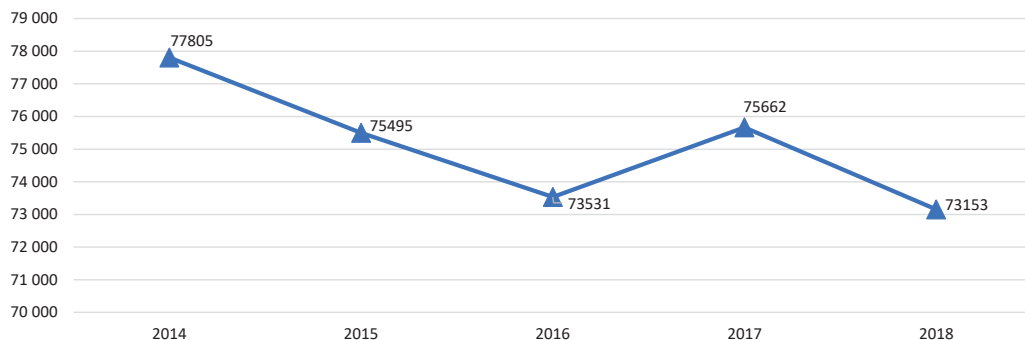
45 Ibidem.

a 489 – w placówce opiekuńczo-wychowawczej. Do sądów wpłynęło ogółem 15 zażaleń, z czego uwzględniono w całości 3 zażalenia, przy czym 1 sprawa dotyczyła 2 dzieci. Oddalono 6 zażaleń, odrzucono 1, w 5 przypadkach wskazano inne rozstrzygnięcie⁴⁶. Z kolei w 2014 r. odebrano 1359 dzieci. Liczba dzieci umieszczonych u innej, niezamieszkującej wspólnie osoby najbliższej wynosiła 345, w rodzinie zastępczej – 506, a w placówce opiekuńczo-wychowawczej – 561. Do sądów wpłynęło ogółem 12 zażaleń, z czego uwzględniono w całości zażalenia w 2 sprawach dotyczących 6 dzieci, oddalono zażalenia w 6 sprawach, w 4 sprawach wskazano inne rozstrzygnięcie⁴⁷.

Z analizy dostępnych danych statystycznych dotyczących skali zjawiska przemocy w rodzinie w latach 2014–2018 wynika, że liczba wypełnionych formularzy „Niebieska Karta” kształtuje się na podobnym poziomie. W artykule wykorzystano dane statystyczne Komendy Głównej Policji w zakresie działań podjętych w procedurze „Niebieskie Karty” wyłącznie przez Policję, czyli bez danych z działalności innych podmiotów upoważnionych i zobowiązanych do zwalczania przemocy domowej.

W ciągu ostatnich pięciu lat Policja rocznie wypełniła ponad 70 tysięcy formularzy „Niebieska Karta”, w zakres których wchodzi formularze wszczynające procedurę i już rozpatrywane przypadki (w roku 2018 były to 73 153 formularze).

Wykres 1. Liczba wypełnionych formularzy „Niebieska Karta” w latach 2014–2018

Źródło: Komenda Główna Policji.

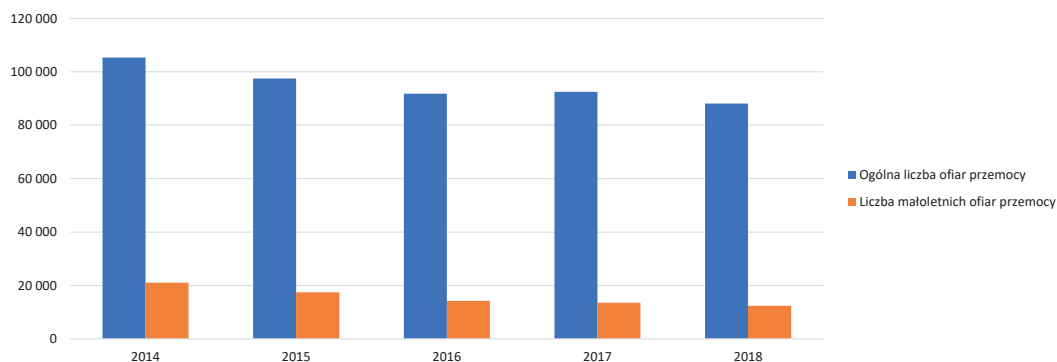
Według danych Komendy Głównej Policji liczba małoletnich ofiar przemocy domowej w Polsce od 2014 r. systematycznie spada – od 21 055 małoletnich w roku 2014 do 12 404 osób w roku 2018. W 2015 r. było ich 17 392, rok później – 14 223, a w 2017 r. – 13 515. Od 2014 r. nastąpił także stopniowy spadek ogólnej liczby ofiar przemocy ujawnionych w ramach procedury „Niebieskie Karty” (w 2014 r. było to 105 332). W 2015 r. było ich 97 501, rok później – 91 789, a w roku 2017 – 92 529. W 2018 r. 88 133 osoby padły ofiarą przemocy w rodzinie⁴⁸.

⁴⁶ Ibidem.

⁴⁷ Ibidem.

⁴⁸ Dane statystyczne Komendy Głównej Policji w zakresie działań podjętych w procedurze „Niebieskie Karty” wyłącznie przez Policję za lata 2014–2018, <http://statystyka.policja.pl/st/wybrane-statystyki/przemoc-w-rodzinie/50863,Przemoc-w-rodzinie.html> [dostęp: 24.07.2019].

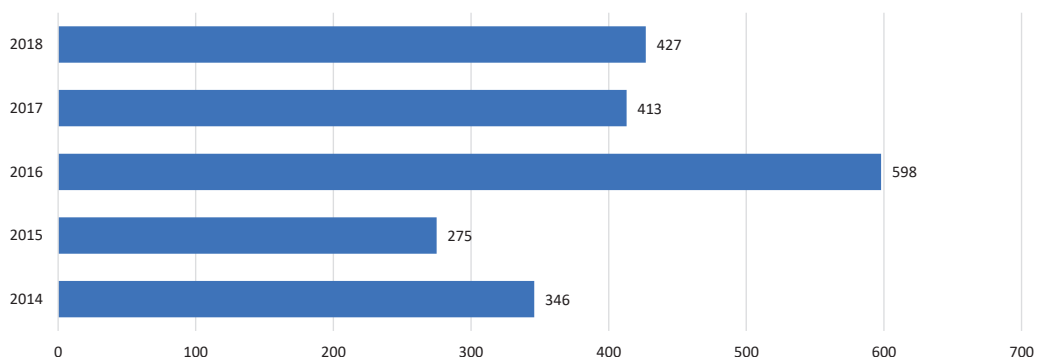
Wykres 2. Ogólna liczba ofiar przemocy oraz liczba małoletnich ofiar przemocy domowej według procedury „Niebieskie Karty” w latach 2014–2018

Źródło: Komenda Główna Policji.

W ramach prezentowanych danych statystycznych KGP w zakresie skali przemocy w rodzinie przedstawiona jest także liczba dzieci „umieszczonych w niezagrażającym im miejscu” (np. w rodzinie zastępczej, dalszej rodzinie lub placówce opiekuńczej). W okresie 2014–2015 liczba dzieci, które znalazły się w rodzinie zastępczej, dalszej rodzinie lub placówkach opiekuńczych, malała. W roku 2014 takich dzieci było 346, a w 2015 – 275. Z kolei w 2016 r. liczba dzieci umieszczonych w niezagrażających im miejscach wynosiła 598. W ostatnich dwóch latach z okresu, z którego pochodzą statystyki – 2017 i 2018 – liczba takich dzieci wynosiła odpowiednio 413 i 427⁴⁹.

Wykres 3. Liczba dzieci umieszczonych w niezagrażającym im miejscu (np. rodzina zastępcza, dalsza rodzina, placówka opiekuńcza) w latach 2014–2018

Źródło: Komenda Główna Policji.

⁴⁹ Ibidem.

Zakończenie

W ciągu ostatnich lat dostrzegalny jest postęp w ramach przeciwdziałania zjawisku przemocy w rodzinie w zakresie wykorzystania instrumentów mających na celu zapewnienie bezpieczeństwa ofierze. Obecny stan prawny przepisów ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, tak jak i ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, w wystarczający sposób reguluje sprawy związane z odebraniem dziecka z rodziny w przypadku wystąpienia przemocy oraz z jego przekazaniem z rodziny do pieczy zastępczej.

Nowelizacja ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie budzi kontrowersje, że uprawnienia nadane pracownikom socjalnym, którzy bez wyroku sądowego mogą dokonać odbioru dziecka, będą wykorzystywane do ingerencji we władzę rodzicielską i w sposób niewystarczający ochronią przedstawicieli ustawowych dziecka przed arbitralną ingerencją władzy publicznej. Z omówionych danych statystycznych wynika, że na przestrzeni lat doszło do kilkunastu przypadków bezpodstawnego odebrania dzieci z uwagi na uwzględnione przez sądy w całości lub części zażalenia złożone przez przedstawicieli ustawowych. Należy jednak pamiętać, że odebranie dziecka z rodziny następuje w ostateczności, a decyzja podejmowana jest kolektywnie, wspólnie z interweniującym policjantem i lekarzem. Nie jest to odebranie na zawsze, a jedynie tymczasowe umieszczenie dziecka w bezpiecznym dla niego miejscu z uwagi na bezpośrednie zagrożenie życia i zdrowia spowodowane zachowaniem rodziców. Odebranie to traktowane jest jako środek doraźny, kiedy nie ma już innej możliwości rozwiązania problemu. Dzięki temu przepisowi pracownik socjalny będzie mógł wskazać miejsce najbardziej przyjazne dziecku i w pierwszej kolejności rozważyć umieszczenie u osoby najbliższej. Ponadto należy również wskazać, że interweniujący policjanci są często bezradni, kiedy, przykładowo, dziecko pozostaje bez opieki w przypadku konieczności doprowadzenia do wytrzeźwienia rodziców lub podczas wykonywanych z ich udziałem czynności procesowych w związku ze stosowaniem przemocy w rodzinie.

Kolejny problem stanowi fakt, że w polskiej kulturze, zgodnie z dominującą religią, najwyższą wartością jest rodzina. W związku z tym działania związane z ingerencją w nią, szczególnie dotyczące zabrania dziecka z domu, obciążone są często krytyką społeczną. Dlatego profesjonalści mają trudność w podejmowaniu jednoznacznej decyzji wiążącej się z umieszczeniem dziecka poza rodziną i wzięciem odpowiedzialności za taką decyzję. Wiąże się to również z tendencją do „dawania kolejnej szansy” rodzicom, a co za tym idzie – przedłużania pobytu dziecka w krzywdzących dla niego warunkach.

Na podstawie powyższych rozważań należy wskazać, że problem odebrania dziecka, w szczególności w celu umieszczenia go w środowisku zastępczym, a także działania o charakterze interwencji kryzysowej wymagają informowania opinii publicznej o merytorycznych aspektach dotyczących tego specyficznego postępowania. Niestety działalność niektórych mediów i bezrefleksyjne wypowiedzi przedstawicieli różnych środowisk i instytucji często skutkują negatywną atmosferą wokół rodziny, a nie służą kompleksowemu wyjaśnieniu sprawy. Dopiero zmiana świadomości społeczeństwa w zakresie zjawiska przemocy wobec dzieci istotnie wpłynie na efektywne przeciwdziałanie ich krzywdzeniu.

Bibliografia

Literatura

- Nitecki S., Wilk A., *Ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej. Komentarz*, Wolters Kluwer, Warszawa 2016.
- Spurek S., *Przeciwdziałanie przemocy w rodzinie. Komentarz*, Wolters Kluwer, Warszawa 2012.
- Stasiak K., *Zarys metodyki pracy kuratora sądowego*, Wolters Kluwer, Warszawa 2012.
- Szymczak M. (red.), *Słownik języka polskiego*, t. 1, A–K, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1993.
- Szymczak M. (red.), *Słownik języka polskiego*, t. 3, R–Z, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1993.
- Wróbel W., Zoll A. (red.), *Kodeks karny. Część szczególna*, t. 2, *Komentarz do art. 117–211a (cz. 1). Komentarz do art. 212–277d (cz. 2)*, Wolters Kluwer, Warszawa 2017.

Źródła internetowe

Informator dla profesjonalistów. Wybrane interpretacje przepisów prawa z zakresu przeciwdziałania przemocy w rodzinie, Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, Warszawa 2018, <https://www.gov.pl/web/rodzina/informator-dla-profesjonalistow> [dostęp: 24.07.2019].

Najczęściej zadawane pytania w związku z ustawą o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, Ogólnopolskie Pogotowie dla Ofiar Przemocy w Rodzinie „Niebieska Linia” Instytutu Psychologii Zdrowia Polskiego Towarzystwa Psychologicznego, <https://www.niebieskalinia.pl/serwis-prawny/ekspertyzy-interpretacje-i-opinie/4084-najczesciej-zadawane-pytania-w-zwiazku-z-ustawa-o-przeciwdzialaniu-przemocy-w-rodziniel> [dostęp: 24.07.2019].

Opinia prawna do rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie oraz niektórych innych ustaw (druk sejmowy nr 1698) z dnia 8 maja 2009 r., Biuro Analiz Sejmowych, <http://orka.sejm.gov.pl/rexdomk6.nsf/Opdodr?OpenPage&nr=1698> [dostęp: 24.07.2019].

Opinia prawna dotycząca Sprawozdania Komisji Polityki Społecznej i Rodziny (druk 2776) o rządowym projekcie zmiany ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie oraz niektórych innych ustaw (druk 1698) oraz o poselskim projekcie ustawy o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie oraz o zmianie niektórych innych ustaw (druk 1789), sporządzona dnia 15 marca 2010 r. przez prof. dr hab. Eleonorę Zielińską, <http://orka.sejm.gov.pl/rexdomk6.nsf/Opdodr?OpenPage&nr=1698> [dostęp: 24.07.2019].

Sprawozdania z Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie za lata 2014–2017, <https://www.gov.pl/web/rodzina/sprawozdania-z-krajowego-programu-przeciwdzialania-przemocy-w-rodziniel> [dostęp: 24.07.2019].

Dane statystyczne Komendy Głównej Policji w zakresie działań podjętych w procedurze „Niebieskie Karty” wyłącznie przez Policję za lata 2014–2018, <http://statystyka.policja.pl/st/wybrane-statystyki/przemoc-w-rodzinie/50863,Przemoc-w-rodzinie.html> [dostęp: 24.07.2019].

Akty prawne i orzecznictwo

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r. uchwalona przez Zgromadzenie Narodowe w dniu 2 kwietnia 1997 r., przyjęta przez Naród w referendum konstytucyjnym w dniu 25 maja 1997 r., podpisana przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej w dniu 16 lipca 1997 r., Dz.U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483 z późn. zm.

Konwencja o prawach dziecka przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 20 listopada 1989 r., ratyfikowana przez Sejm RP w dniu 7 czerwca 1991 r., Dz.U. z 1991 r. Nr 120, poz. 526.

Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 7 lipca 2004 r., sygn. akt II KK 176/04, OSNSK 2004, poz. 1267.

Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 31 marca 2011 r. w sprawie procedury postępowania przy wykonywaniu czynności odebrania dziecka z rodziny w razie bezpośredniego zagrożenia życia lub zdrowia dziecka w związku z przemocą w rodzinie, Dz.U. z 2011 r. Nr 81, poz. 448.

Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 13 września 2011 r. w sprawie procedury „Niebieskie Karty” oraz wzorów formularzy „Niebieska Karta”, Dz.U. z 2011 r. Nr 209, poz. 1245.

Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 22 grudnia 2011 r. w sprawie instytucjonalnej pieczy zastępczej, Dz.U. z 2011 r. Nr 292, poz. 1720.

Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy, t.j. Dz.U. z 2019 r., poz. 2086.

Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego, t.j. Dz.U. z 2019 r., poz. 1460, 1469, 1495, 1649, 1655, 1798, 1802, 1818, 2070, 2089, 2128, 2217.

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny, t.j. Dz.U. z 2019 r., poz. 1950, 2128.

Ustawa z dnia 20 czerwca 1997 r. – Prawo o ruchu drogowym, t.j. Dz.U. z 2018 r., poz. 1990, 2244, 2322; z 2019 r., poz. 53, 60, 730, 752, 870, 1123, 1180, 1466, 1501, 1556, 1579, 818, 2020, 2202.

Ustawa z dnia 19 lipca 2001 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego, ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych oraz ustawy o komornikach sądowych i egzekucji, Dz.U. z 2001 r. Nr 98, poz. 1069.

Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej, t.j. Dz.U. z 2019 r., poz. 1507, 1622, 1690, 1818.

Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, t.j. Dz.U. z 2015 r., poz. 1390; z 2019 r., poz. 730, 1818.

Ustawa z dnia 8 września 2006 r. o Państwowym Ratownictwie Medycznym, t.j. Dz.U. z 2019 r., poz. 993, 1590.

Ustawa z dnia 10 czerwca 2010 r. o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. z 2010 r. Nr 125, poz. 842.

Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, t.j. Dz.U. z 2019 r., poz. 1111, 924, 1818.

Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 2 marca 2010 r. w sprawie P. Kozak v. Polska, skarga nr 13102/02.